

БАТАН ЮРІЙ ДМИТРОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри конституційного права

ЮРИДИЧНА ПРЕВЕНТОЛОГІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Хоча традиційно превенція вважається складовою лише кримінальної юриспруденції, останнім часом усе частіше констатується її загальноправовий потенціал. Науковцями накопичено велику кількість розрізнених знань про юридичну превенцію. За предметом правничих досліджень знання про превенцію як об'єкт наукових пошуків можна поділити на декілька категорій, одна з яких стосується публічно-правових досліджень превенції. До неї не належать наукові розвідки превенції у царині кримінальної юриспруденції, оскільки вони належать до окремої категорії.

Серед міжнародно-правових досліджень превенції слід навести статтю У. Кріебаум (U. Kriebaum), її метою є виокремлення основних елементів запобігання та погляд на різні превентивні механізми та превентивні елементи в наявних праволюдських інструментах. Стаття не охоплює превентивні механізми, використовувані Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародною організацією праці, неурядовими об'єднаннями [1, р. 157].

Дослідниця вважає, що превенція – це, передусім, виявлення та усунення основних причин, що призводять до індивідуальних і масових порушень прав людини; дуже важливо відрізнити превентивні заходи від репресивних: перші відбуваються до порушення прав людини та звертають увагу на наявні проблеми для запобігання майбутнім, а репресивні – пост-фактум прагнуть встановити засоби доказування порушень, скоєних у минулому, засудити винного і закликати держави до відповідальності за порушення [1, р. 157-158].

Науковець зазначає про важливість таких превентивних інструментів: «механізми запобігання ... повинні реагувати на нагальні ситуації; органам має бути дозволено діяти *ex officio*; інструмент повинен забезпечувати велику гнучкість; співпраця зацікавлених держав є важливою, тому має бути чітко передбачено обов'язок співпраці з відповідним органом» [1, р. 188]; «система раннього попередження у поєднанні з ефективними можливостями заходів щодо запобігання масовим порушенням прав людини» [1, р. 189]; «належна освіта з прав людини для людей будь-якого віку та всіх професій» [1, р. 190].

У статті Л. Зухаріпа-Берманн (L. Sucharipa-Behrmann), Т. Франк (T. Franck) 1998 р. про превентивні заходи вкотре повторено, що «відвернена криза є більшою даниною ефективності системи врегулювання конфліктів і, ймовірно, дешевшою в людському та фіскальному плані, ніж криза, врегульована пост-фактум військовими контрзаходами»

[2, р. 536]. Автори вважають, що «наприкінці ХХ століття операційно невмілу систему взаємної безпеки, винайдену Віденським конгресом і перевинайдену Версальським договором, доповнено цілим спектром варіантів запобігання конфліктам, що є в розпорядженні ООН. Вони варіюються від особистого втручання («добрих послуг») Генерального секретаря до санкціонування Радою безпеки превентивного розгортання». Застосування останнього у 1992 р. у Північній Македонії «є прикладом корисності обох цих запобіжних варіантів» [2, р. 536]. Стаття доводить, що «превентивні заходи – моніторинг прав людини, довкілля та виборів, контроль озброєнь, розгортання миротворчих сил і зумовленість позик МВФ та Світового банку – здатні діяти для запобігання конфлікту» [2, р. 537].

Серед «превентивних» конституціоналістів слід відзначити М. В. Савчина. До прикладу, лише в одному його посібнику з конституційного права слово «превентивний» вжито 29 разів, зокрема у контекстах: превентивності конституційного контролю, конституційно-правової відповідальності, правової охорони конституції, превентивної дипломатії, концепції войовничої демократії як превентивного засобу проти тероризму, превентивних засобів захисту від зловживань правом народної ініціативи, правами парламентаріїв, превентивних заходів недоторканності території України (розвідувальна, контррозвідувальна діяльність спецслужб і організацій), забезпечення організаційної самостійності місцевого самоврядування як «превентивний запобіжник можливим сепаратистським тенденціям в Україні» [8].

Конфліктолог-конституціоналіст А. А. Єзеров досліджує «розвиток конституційного законодавства з метою профілактики конституційної конфліктності», який «має стати одним із пріоритетів державної політики» [5, с. 161]. Твердження вченого про уможливлення вчасного ужиття превентивних заходів щодо конституційних конфліктів як умову ефективності їхнього прогнозування [5, с. 160] є також вагомим для превенції.

Шляхами запобігання конституційним конфліктам названо їхні прогнозування та діагностику, блокування їхнього деструктивного потенціалу, запобігання їхній ескалації, усунення колізій у конституційному законодавстві, випереджальне вирішення інших проблем [5, с. 195], проведення експертиз [5, с. 207], прозорість діяльності органів публічної влади, нормативне зобов'язання їхньої постійної співпраці, відповідальність за порушення цих засад [5, с. 161].

Профілактичний вплив на конституційний конфліктний процес здійснюють і суди, вирішуючи публічно-правові спори, ухвалюючи правові позиції щодо статусу конституційно-правових суб'єктів, тлумачи правові норми, визнаючи їх неконституційними [5, с. 189], тобто А. Єзеров визнає превентивне призначення Конституційного, Верховного та адміністративних судів.

Теза про сприяння класифікації конституційних конфліктів їхньої точнішої діагностиці, комплексним програмам профілактики ймовірних конституційних конфліктів [5, с. 136] є ваговою для поділу превентивних механізмів права.

Дослідниця виборчої інженерії М. В. Афанасьева аналізує її прогностичну складову (засоби: «експертиза законопроектів, правове й імітаційне моделювання, правовий експеримент, тест-симуляція») як запобіжник колізіям, прогалинам, дублюванню, асоціальним, непослідовним приписам [3, с. 108], «превентивну функцію» «системи відеоспостереження на парламентських виборах 2012 року» [3, с. 102], а також висноує, що «основною профілактики прийняття неконституційних актів має стати конституційне праворозуміння законодавців, яке повинно доповнюватися особливими внутрішніми ціннісно-моральними якостями. [...] Несумлінній правотворчості також необхідно протиставити сучасні ресурси інститутів безпосередньої демократії та громадянського суспільства» [3, с. 292].

В адміністративному праві ґрунтовним дослідженням превенції є дисертація С. В. Міловідової «Попередження та протидія адміністративним правопорушенням в Україні» (2016), яка виокремлює два основних методи: профілактику й адміністративний примус; використовує «зарубіжний досвід попередження адміністративних правопорушень»; пропонує ухвалення Закону України «Про попередження правопорушень» [6].

Новітнє дослідження профілактичної діяльності Національної поліції України В. І. Фелика містить такі пропозиції, як: утворення координаційного органу «для підвищення ефективності проведення Національною поліцією України спільних з іншими органами та громадськими формуваннями профілактичних заходів», закріплення за цим органом функцій підготовки, подання на затвердження, організації реалізації «регіональних, міжрегіональних та загальнодержавних програм профілактики правопорушень»; розробка «Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період 2017–2020 рр.», «Інструкції з організації профілактики правопорушень Національною поліцією»; активізація просвітницької роботи серед населення як форми загальної профілактики; «укладення адміністративних договорів про взаємодію між територіальними органами поліції та громадою відповідного міста, села або селища» [10, с. 7-10]. Ці пропозиції, безсумнівно, актуальні й наразі.

У 2019 р. захищено дві адміністративно-правові дисертації, варті уваги.

(А) Г. Р. Парханов пропонує широке та вузьке розуміння превентивної поліцейської діяльності, зокрема у першому вона вважається «самостійною функцією – окремим напрямом поліцейської діяльності, в якому відображається цільове призначення Національної поліції України, її структурних органів та підрозділів», а у вузькому – системою заходів [7, с. 16]. До мети превентивної поліцейської діяльності уналежено «спонукання» до «правомірної поведінки; виявлення факторів-детермінант правопорушень і злочинів»; «послаблення чи нейтралізація негативних факторів»-потенційних детермінант; «постійний облік» схильних «до вчинення правопорушень» осіб; застосування до них «виховних, соціальних та заохочувальних заходів» [7, с. 17]. Теза про облік або ж виховні заходи як мету превентивної діяльності є сумнівною.

Крім того, вказана дисертація містить ознаки академічного плагіату моїх публікацій щодо природи превенції у механізмі правового впливу [7, с. 28–30; 4, с. 626–628] та превентивних категорій [7, с. 36; 4, с. 631–632].

(Б) Значно цікавішою та ґрунтовнішою, попри відсутність у назві превентивного термінопоняття, є докторська дисертація О. В. Топчій, яка пропонує запровадити науковий напрям – інформаційно-ювенальне безпекознавство, однією з підгалузей якого названо інформаційно-ювенальну превентологію [9, с. 65], водночас доводячи потребу «науково обґрунтованої та запровадженої в практику діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів профілактики правопорушень нової галузі знань» – правничої (правової) превентології з огляду на, наприклад, сталість форм і методів діяльності Департаменту превентивної діяльності МВС і його відділів (секторів) ювенальної превенції порівняно з попередником – кримінальною міліцією у справах дітей [9, с. 369]. Дисертантка навела окремі складові правничої превентології з філософсько- та теоретико-правового поглядів [9, с. 370]. Правнича превентологія, на думку авторки, передусім, містить теорію адміністративної превенції, теорію цивільної превенції, теорію кримінальної превенції, інформаційну превентологію та ювенальну превентологію [9, с. 373]. Слід вітати зачатки поділу на напрями юридичної превенції, натомість проігноровано міжнародно-правову, конституційно-правову, екологічно-правову, спортивно-правову, релігійно-правову превенцію тощо.

Вбачається перспективним подальше дослідження юридичної превенції з публічно-правового погляду.

Список використаної літератури:

1. Kriebaum U. Prevention of Human Rights Violations. *Austrian Review of International and European Law*. 1997. Vol. 2. P. 155–190.
2. Sucharipa-Behrmann L. R., Franck T. M. Preventive Measures. *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*. 1998. Vol. 30. P. 485–537.
3. Афанасьєва М. В. Виборча інженерія в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2014. 384 с.
4. Батан Ю. Д. Вплив превентивного механізму права на неправомірну поведінку. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія* / за ред. О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Ліон, 2016. С. 625–642.
5. Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2008. 240 с.
6. Міловідова С. В. Попередження та протидія адміністративним правопорушенням в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 231 с.
7. Парханов Г. Р. Адміністративно-правові засади превентивної діяльності Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 237 с.
8. Савчин М. В. Конституційне право України: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 1008 с.

9. Топчий О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 479 с.
10. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 42 с.

Ключові слова: запобігання порушенням прав людини, превенція, публічне право, превентологія.

Ключевые слова: предупреждение нарушений прав человека, превенция, публичное право, превентология.

Key words: prevention of human rights violations, prevention, public law, preventology.

СИНИЦИН ПАВЛО МИКОЛАЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри конституційного права*

«ДРУЖНЄ СТАВЛЕННЯ ДО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА» ЯК ПРИНЦИП ЗАСТОСУВАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ У ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КСУ

Принцип дружнього ставлення до міжнародного права слід віднести до спеціальних принципів застосування КСУ рішень ЄСПЛ у своїй інтерпретаційній діяльності. З цього приводу С. Шевчук зауважив, що КСУ здійснюючи інтерпретаційну діяльність з урахуванням рішень ЄСПЛ притримується принципу дружнього ставлення до міжнародного права. На його думку, під принципом дружнього ставлення до міжнародного права слід розуміти звернення Конституційного Суду України під час здійснення інтерпретаційної діяльності до міжнародно-правових норм, зокрема ЄКПЛ, а застосування ЄКПЛ без звернення до практики ЄСПЛ не можливе [1, с. 127].

Наведене визначення розкриває подвійну природу цього принципу, оскільки він водночас виступає і підставою застосування рішень ЄСПЛ КСУ у своїй інтерпретаційній діяльності і вихідною засадою такого застосування.

Варто зауважити, що без використання методології, яку застосовує ЄСПЛ неможлива належна конкретизація КСУ норм ЄКПЛ у контексті тлумачення Конституції України. Адже ЄСПЛ визначає основні стандарти тлумачення ЄКПЛ, а КСУ через призму інтерпретації Конституції України імплементує ці стандарти у вітчизняне правове поле та національну правову свідомість. По суті це означає, що КСУ у своїй інтерпретаційній діяльності застосовує рішення ЄСПЛ як наслідок виконання зобов'язань за міжнародними договорами і договорах і відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» не може уникнути стандартів розуміння сутності положень ЄКПЛ, офіційно запроваджених і визна-